

Bir Saray Hekiminin Serencamı: İstefanaki Karatodori* (1789- 1867)

Dr. Mahmut AKPINAR**

Özet

Bu yazıda, ilk önce Edirneli Karatodori ailesinin kökeni ve kısaca Hekim İstefanaki'nin aile hayatı üzerinde durulmuştur. Ardından okuduğu okullardan bahsedilerek eğitim yaşamı ele alınmıştır. Daha sonra ise parlak meslek kariyeri, ilim ve kültür hayatına temas edilmiştir. Bu çalışmada, kendisine destek olan Rum burjuvazisi ve aydınlarınca bağımsızlık yanlısı bir Rum aydını olması beklenen İstefanaki Karatodori'nin, yaptığı tercihle bu atmosferden hızla uzaklaşarak, nasıl saray hekimliğine ve tıp muallimliğine uzandığı görülmektedir. Ayrıca çalışkanlığı, mesleki kariyeri, ilmi ve kültürel birikimiyle devlet ve toplum nazarında saygın bir yeri elde ettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Fenerli, Hekim, Tıp muallimi, Saygın, Toplum lideri

Abstract

In this article, first of all, it has been mentioned about the origins of Charatheodory family who were from Edirne and briefly the family life of Physician Stefanos. After that, it has been considered his educational life has been mentioning about the schools which he attends. Then, it has been told about his bright career, intellectual and cultural life. In this study, it has been seen that by means of his preference how he directs to be an imperial physician and a physician lecturer being far away from the atmosphere which he is expected to be a Greek intellectual who is supporter of freedom by Greek bourgeoisie and intellectuals. Furthermore, it has been understood that he has gained a respectable position on the eye of government and society by means of his industriousness, professional career, intellectual and cultural accumulation.

Key Words: Neo Phanariot, Physician, Medicine Professor, Respected, Community leader

* Rum olması sebebiyle Stefanos olarak da anılmaktadır.

** Tarih Öğretmeni, Sivas, e mail: makpinar25@hotmail.com

Rumlar, XVIII. yüzyıla gelindiğinde sadece İstanbul, İzmir ve Selanik gibi imparatorluğa ait merkezlerde değil, Marsilya, Venedik, Napoli ve Trieste gibi Akdeniz'in önemli ticaret kentlerinde de etkin hale gelmeye başlamışlardır.¹ Rum tüccarların buralarda oluşturdukları koloniler zamanla Rum burjuvazisinin büyümesine ve yükselmesine imkân sağlamıştır. Dış dünya ile artan temas Rum toplumu içinde Batılı yeni fikirlerin gelişimine ve birtakım değişikliklere zemin hazırlamıştır.² Avrupa'yı daha yakından tanıyan tüccarların da desteğiyle Rumlar arasında eğitim sisteminde bir değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Bu değişim sürecinin başlamasından evvel Samuel Irin'in 1764'te patrik seçilmesi de bu sürece olumlu katkı yapmıştır.³ Zira Patrikhane'deki bu yeni dönemle birlikte yapılan reformların ardından, tüccar kesimi başta olmak üzere, yerel güçlerin de söz sahibi olmasıyla, Rum toplumu içinde laik eğitimin önü açılmıştır.⁴ Rum toplumunda istikbal vaat eden gençlerin, zenginlerin vereceği burslar aracılığıyla desteklenerek eğitilmesi ve Avrupa'da oluşan yeni fikir ve düşüncelerin bu gençler vasıtasıyla Rum toplumuna taşınması amaçlanmıştır.⁵ Tabii ki, burada asıl amaç, Rum toplumu içinde özgürlük ve bağımsızlık yolunu açacak milliyetçi duyguları kuvvetlendirmektir. Başlayan bu süreç içinde belirlenen hedefler doğrultusunda Rum cemaati içinde gençler yetiştirmeye başlamıştır. Bu gençlerden biri de İstefanaki Karatodori'dir.

1- Aile Hayatı

Karatodori ailesi hakkındaki bilgiler ancak XVIII. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Daha öncesine dair bir bilgi mevcut değildir. Fransız İhtilali'nin gerçekleştiği 1789 yılında Edirne'de dünyaya gelen İstefanaki Karatodori, Helene(1759- 1827) ve Karateodor(1740- 1789) çiftinin dört çocuğundan birisiydi. Sultana ve Sophia isimli iki kız ve Antonios⁶ isimli bir erkek kardeşi vardı.

¹ Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821- 1923)*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993, s. 24

² Stanford Shaw- Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, II, Çev. Mehmet Harmanlı, E Yayınları, İstanbul 1983, s. 44

³ İlhan Tekeli, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Eğitimin Sistemindeki Değişmeler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet Türkiye Ansiklopedisi*, II, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 460

⁴ Gös.yer.

⁵ Gürel, a.g.e., s. 25

⁶ Georgiadou, Antonios'un 1765 yılında doğduğunu belirtiyor. Ancak annesi Helene'nin 1759 yılında doğduğu göz önünde bulundurulduğunda, doğum yıllarına ait bilgilerde bir yanlışlık olduğu kesin. Antonios, 1799'da Patrik Kirillos VI' un

Babası sebze ve meyve ticaretiyle uğraşmıştır.⁷ Babası, 49 yaşındayken hayata veda etmiştir. Bir başka deyişle İstefanaki'nin doğduğu yıl ölmüştür. Annesi ise Yunan İsyanı'nın en hararetli olduğu 1827 yılında yaşama veda etti. Hem babası hem de annesi onun mürüvvetini görememiştir.

Edirneli hekim İstefanaki oldukça geç sayılabilecek bir yaşta evlenmiştir. On yılı aşan bir iş hayatının ardından 1830 yılında 41 yaşındayken evliliğe adım atmıştır. Hekim İstefanaki, 20 Ağustos 1830 tarihinde, imparatorluk bürokrasisinin önemli ailelerinden Mavrokordatoların kızıyla evlenmiştir.⁸ Aleksandır Mavrokordato'nun kızı olan Loukia Hanım⁹, Arnavutköy'de oturan

yeğeni Anna Sotirchuo ile evlenmiştir. Maria isimli bir kızı ve Konstantin isimli bir oğlu olmuştur. (Maria Georgiadou, "The Carathéodorys: A Neo-Phanariot Family in 19. Century Constantinople", *Médecins et Ingénieurs Ottomans à L'âge Des Nationalismes*, Dir. Meropi Anastassiadou- Dumont, Paris 2003, s. 289); (Mihail Dimitri Strudza, *Grandes Familles De Grèce (d'Albanie et de Constantinople Dictionnaire Historique et Généalogique)*, Paris 1999, s. 259)

⁷ Georgiadou, a.g.m., s. 289

⁸ Strudza, a.g.e., s. 260

⁹ Hekim İstefanaki'nin eşi Loukia Karatodori, 17 Ocak 1812 tarihinde Fener'de dünyaya gelmiştir. Aleksandır Mavrokordato ile Smaragda Muruzi çiftinin dördüncü çocuğu olan Loukia Hanım, temel eğitimini muhtemelen ailesinden ve özel hocalardan aldığı derslerle tamamlamıştır. Zira bu dönemde, elit bir zümre olan Fenerliler, kız çocuklarını özel eğitimle yetiştiriyorlardı. Loukia Karatodori çevresinde asaleti, bilgisi ve hayırseverliği ile tanınan Fenerli kadınlardan biriydi. Yaşamı boyunca sosyal hayata aktif olarak katılmış ve birçok faaliyetin içerisinde yer almıştır. Bilhassa Rum cemaatine mensup kadınların ve kızların eğitimiyle yakından ilgilenmiş ve bu çerçevede çeşitli sorumluluklar üstlenmiştir. 1875 yılında kurulan Zapyon Kız Okulu'nun yönetiminde bir süre görev almıştır. Fakir öğrencilere burs sağlamaya çalışmış, bizzat nakdi yardımlarda bulunmuştur. Büyük kızı Smaragda Baltazzi ile beraber Panayia Okul Kütüphanesi'ne düzenli olarak yardım etmiştir. Kızların eğitimi için yürütülen çeşitli bilgilendirme, geliştirme toplantı ve faaliyetlerine bizzat iştirak edip, muhtelif görevler almıştır. Epeyce bir süre bu çalışmalarını devam ettirmiştir. Yaşamının sonuna değin Rum cemaati içindeki aktifliğini devam ettiren Loukia Karatodori, eşinin ölümünden on yedi yıl sonra, 15 Mart 1884 tarihinde Arnavutköy'deki evinde yaşama veda etmiştir. Ölümü ailesinin *The Oriental Adviser- Le Moniteur Orient* gazetesine verdiği ölüm ilanıyla duyurulmuştur. Yetmiş iki yaşında ölen Loukia Karatodori'nin mezarı eşiyile beraber Yeniköy Panayia Kilise'sinin bahçesindedir. (Ayşe Özil, *Education in the Greek Orthodox Community of Pera in the 19th Century*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 63, 86, 88, 105, 107 ve 112); (*The Levant Herald and Eastern Express*, 2 April 1884); (Orhan Türker, *Mega Revma'dan Arnavutköy'e*, Sel Yayıncılık, İstanbul 1999 s. 58); (Orhan Türker, *Fanari'den Fenere (Bir Halic Hikâyesi)*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 74); (Orhan Türker, *Nihori'den Yeniköy'e*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 45); (Strudza, a.g.e., s. 260 ve 325); (Georgiadou, a.g.m., s. 280); (Tekeli, a.g.m., s. 461)

Karatodorilerin komşularıydı.¹⁰ Loukia Hanım evlenirken 18 yaşındaydı ve çift arasında yirmi üç yaş fark bulunmaktaydı. Elit zümre arasındaki evliliklerin bir yenisi olan bu izdivaçtan Smaragda, Helene, Zoe, Sophia, Maria isimli beş kızı, Konstantin ile Aleksander isimli iki oğlu olmak üzere toplam yedi çocukları olmuştur.¹¹ Rum elitinin Boğaz kıyılarındaki son temsilcilerinden biri olan Karatodori ailesi, 'Yeni Fenerli' olarak da anılmaktadır.¹²

Uzun yıllar saray hekimi ve tıp muallimi olarak Osmanlı İmparatorluğu'na hizmet eden İstefanaki, yaşamının sonlarına doğru hastalanmıştır. Hatta rahatsızlığı münasebetiyle Fener Rum patriği, kendisini ziyaret etmiştir.¹³ Hem devletle hem de Patrikhane ile ilişkilerin yürütülmesinde önemli bir role sahip olan Hekim İstefanaki 11 Nisan 1867 tarihinde İstanbul'da hayata veda etmiştir.¹⁴ Cenaze merasimi sırasında Xenophon Zografos tarafından biyografisi okunarak saygı ve hürmetle anılmıştır.¹⁵ Ölümünden bir yıl sonra biyografisi aileyle yakın ilişkisi olan Helias Tantalidis tarafından kaleme alınmıştır.¹⁶ Yetmiş sekiz¹⁷ yaşında ölen Hekim İstefanaki Şişli'deki Rum mezarlığına defnedilmiştir.¹⁸ Ancak Mart 1890'da, bir pazar günü, kemikleri buradan alınarak, senelerce dindar bir Hıristiyan olarak gittiği ve bakımıyla ilgilendiği Yeniköy

¹⁰ İstefanaki Karatodori, Mavrokordato ve Musuruslar gibi Arnavutköy'de ikamet eden seçkin Rumlardan biriydi. (Türker, *Mega Revma'dan*, s. 58); İstefanaki Karatodori'nin bu semtte bir yalısının olduğu, tapusu eşiyile kendi üzerinde olan bu yalıtı 1850'de 170 bin kuruşa sattığı rivayet edilmiştir. (BOA., İ.DH., No: 11893, 03 M 1266); (BOA., AMD., No: 1/17, 28 S 1266); (BOA., İ.MVL., No: 4882, 30 Ca 1266)

¹¹ Georgiadou, a.g.m., s. 289; Strudza, a.g.e., s. 260

¹² Ayrıntılı bilgi için bakınız. (Georgiadou, a.g.m., s. 243- 294)

¹³ Özil, a.g.t., s. 75

¹⁴ Strudza, a.g.e., s. 260; Ölüm sebebi dair farklı bilgiler vardır; Mordtmann, üzerine düşen bir tabela sonucu yaşamını yitirdiğini söyler. (Andreas David Mordtmann, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar*, Pera Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 302); Özil ise, hastalığı nedeniyle öldüğünü söyler. (Özil, a.g.t., s. 75); Nebatat muallimi olduğunu söyler. (Tahsin, a.g.e., s. 48)

¹⁵ Özil, a.g.t., s. 75

¹⁶ Bu eserden yazılarında bahsetmişler ve bu esere kaynakçalarında yer vermişlerdir. Eser 1868'de İstanbul'da Antoniou Koromila matbaasında basılmıştır. Bu eser muhtemelen Yunanistan'dadır. (Constantinos Trompoukis- John Lascaratos "The Professor Constantinos Caratheodory (1802-1879)- His Biography by Spyridon Mavrogeni Pahsa" *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 7, İstanbul 2001, s.28 ve 33)

¹⁷ S. Ünver, makalesinde Lütfi Efendi'yi kaynak göstererek 83 yaşında öldüğünü ifade etmiştir. Lütfi Efendi yaşının seksene yakın olduğunu ifade etmiştir. (Ahmet Lütfi Efendi, *Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, I-II, Çev. Ahmet Hezarfen, YKY, İstanbul 1999, s. 208); (A. Süheyl Ünver, "Osmanlı Tababeti ve Tanzimat" *Tanzimat*, II, MEB, İstanbul 1999, s. 939)

¹⁸ Türker, *Nihori'den*, s. 79

Panayia (Meryem Ana) Kilisesi'nin bahçesine, eşinin yanına nakledilmiştir.¹⁹

2- Eğitim Hayatı

Aslen Bosnaköylü olan İstefanaki, ilkokulu Edirne'deki Rum okulunda tamamlamıştır.²⁰ Ardından Rum tüccarların katkılarıyla, yeni nesil arasında Yunan milliyetçiliğinin geliştirilmesi amacıyla kurulan Ayvalık Rum Okulu'na devam etmiştir.²¹ 1805'te kaydolduğu okulda, felsefe, fizik, matematik, Fransızca ve İtalyanca başta olmak üzere aldığı çeşitli derslerle, öğrenimini 1809 yılında tamamlamıştır.²² Bu dönemde Rum gençlerin Batı'da ortaya çıkan yeni düşünce ve fikirleri laik bir eğitimle alma düşüncesinde olan Rum aydınlar vardı.²³ Onlardan birisi de, Ayvalık Rum Okul Müdürü Benjamin Lesvios'tu.²⁴ Okul müdürü, İstefanaki'nin yurtdışında eğitim görmesi için Rum gençlere burs veren Pisa'daki Rum tüccarlarla görüşmüştür. Lesvios'un tavsiye sonucunda yüksek tahsil için bu dönemin tıp alanında gözde ülkelerinden biri olan İtalya'nın Pisa Üniversitesi'ne giden İstefanaki fizik, matematik, felsefe, tıp ve filoloji alanlarında eğitim görmüştür.²⁵ Buradaki eğitimi esnasında ünlü İtalyan fizikçi Alessandro Volta'nın derslerine de iştirak etmiştir.²⁶ 1819'da tıp diploması alarak okulundan mezun olmuştur.²⁷

¹⁹ Bu gelişme, *Eglisastiki Alithia* gazetesinin 21 Mart 1890 tarihli nüshasında haber olarak yer almıştır. Bu işlemin olduğu pazar günü, Hekim İstefanaki için bir ayın düzenlenmiştir. (Türker, Nihori'den, s. 45 ve 79); Kilise ile ilgili bilgiler için bakınız. (Evangelia Aleksandru, 19. Yüzyılda İstanbul Rum Ortodoks Kiliseleri, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. 134- 135)

²⁰ Georgiadou, a.g.m., s. 289

²¹ Abdullah Kılıç, Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1821-1923), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1998, s. 48; Meral Bayrak, 1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1999, s. 21; Georgiadou, a.g.m., s. 289

²² Georgiadou, a.g.m., s. 289

²³ Meral Bayrak, 1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1999, s. 36

²⁴ B. Lesvios, Pisa ve Paris'te matematik ve fizik eğitimi görmüştür. Ayvalık Rum Okulu'nda 1802/3-1812 yılları arasında müdürlük yapmıştır. Okulu geliştirmek için reformlar yapmış, ancak çıkışı tehlikeli bulunmuş, kilise tarafından Ortodoks inancını doğrulaması istenmiştir. Fakat ikna edememiş ve Sinod tarafından cezalandırılınca okuldaki görevinden ayrılarak Yunanistan'a gitmiştir. Burada Yunan ayaklanmasına katılmıştır. Bu konu için bakınız. (Georgiadou, a.g.m., s. 259)

²⁵ Georgiadou, a.g.m., s. 289

²⁶ Georgiadou, a.g.m., s. 289; Gerasimos Augustinos, Küçük Asya Rumları, Çev. Devrim Evcı, Ayraç Yayınları, Ankara 1997, s. 205

²⁷ Georgiadou, a.g.m., s. 289; "Karatodori" Megali Elliniki Engiklopedia, XIII, Atina 1930, s. 792

Üniversite yılları sırasında Rum aydınlar arasında yaşanan fikir ve dil tartışmalarının içinde olduğu söylenir. Korais ve Kodrikas'ın başını çektiği tartışmalarda Korais'in tarafında yer almıştır.²⁸ Üniversite yıllarında bu Rum entelektüel gibi bağımsızlık yanlısı olduğu söylenen İstefanaki'nin İstanbul'a yerleştikten sonra değiştiği ifade edilmektedir.²⁹ Buna gerekçe olarak da, Karatodorilerin, yönünü Batı'ya çevirmiş modern ve kozmopolit imparatorlukta sosyal, ekonomik ve siyasî bir refah tasavvur etmeleri ve bu yönde bir adım atmalarıdır.³⁰

3- Meslek Hayatı ve İlmî Çalışmaları

İstefanaki'nin kariyeri 1820'de Edirne Rum Okulu Müdürlüğü görevi ile başlamıştır.³¹ Okuldaki görevinin yanı sıra 1821'de serbest hekimliğe de başlayan İstefanaki, öte yandan kilisenin sözcülük görevini de yürütmüştür. 1821'de Yunan İsyanı patlak verdiğinde, Karatodori ailesinin önde gelen şahsı, genç İstefanaki, Yeniçerilerce 'gâvurluk' ve casuslukla suçlanmış, o dönem Edirne Mahkemesi Birinci Kâtibi olan Mehmed Kabuli Efendi bu suçlamalara karşı, ona sahip çıkmıştır.³² Hekim İstefanaki'nin, Kabuli Efendi'nin eşini tedavi edip hayatî tehlikeyi atlattırmasının bunda etkili olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen, bu gelişmeyle beraber, Kabuli Efendi ile Hekim İstefanaki arasında bir yakınlık oluşmuştur.

Muayene ettiği kişiler arasında Müslüman kesimden hastalarının olması da ona olan sempatiyi ve itibarı artırmaktaydı. Dönemin Edirne valisi de bunlardan biriydi. Bunun yanında, Hekim İstefanaki, bir süre Beyazid Külliyesi'ne ait Şifahâne'de de görev yaparak Edirne halkına hizmet etmiştir.³³ Hekim İstefanaki Karatodori'nin meslekî çalışmaları ile gayreti kısa sürede olumlu bir izlenim uyandırmış ve ona meslekî bir itibar kazandırmıştır. İstefanaki'nin Kabuli Efendi ile olan yakınlığı, Edirne baş kadısı Mol-

²⁸ Georgiadou, a.g.m., s. 259-260; Korais halk dili ile aydın dili arasında bir orta yol bulunmasını önermiştir. Kodrikas ise dilin bir seçkin ve aydın dili olarak gelişmesi taraftarıydı. (Herkül Millas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 169-170); Bu dönemde Korais, Rum gençler arasında 'ulusal yendiden doğuşun savunucusu' ve 'yüzyılın Rum kahramanı' olarak görülmekteydi. (Georgiadou, a.g.m., s. 260)

²⁹ Georgiadou, a.g.m., s. 260

³⁰ Georgiadou, a.g.m., s. 260

³¹ Augustinos, a.g.e., s. 205; Georgiadou, a.g.m., s. 289

³² Bu kritik dönemde Edirne'de eski Patrik Kyrillos VI.(1775- 1821) ile beraber aralarında Antonios Zotos ve Metropolitan Dorotheos Proios gibi soylu ve entelektüellerin bulunduğu 32 kişi idam edilmiştir. (Georgiadou, a.g.m., s. 266); Evangelia Balta, "Kirillos VI", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II, YKY, İstanbul 2008, s. 31

³³ <http://www.hedefim.com/v3/hs/30/13.asp>, 25 Nisan 2010

la Arif Efendi ve Sultan'ın Hekimi Behçet Efendi'nin desteği ile 1824'de Dersaadet'e gelmiştir. Böylece meslekî kariyerinin önemli adımlarından birini atmıştır.³⁴ Hekim İstefanaki, izlediği tutum ve davranışlar sayesinde hastaları arasında yer alan şeyhülislamdan bile destek görmüştür.³⁵ İstanbul'da ilk önce serbest hekim olarak çalışan Hekim İstefanaki'nin hastaları genelde Fenerli soylular ve devlet çalışanlarıydı.³⁶ Ayrıca, birçok Müslüman ailenin aile hekimliğini de yapmıştır.³⁷ Çok gayretli, çalışkan, işine gönülden bağlı, sabırlı, ilmî ehliyeti ve bilgisiyle çevresinden takdir gören ender şahsiyetlerden biri olmuştur.³⁸ Sosyal dayanışmaya ve topluma büyük önem veren İstefanaki Karatodori Efendi, fakir Rumlara da ücretsiz olarak bakmıştır.³⁹

1827 yılında II. Mahmud'un doktoru olmuştur. Saray Hekimi İstefanaki reform hareketlerinin giderek yoğunlaştığı ve çeşitlilik arz ettiği II. Mahmud döneminde, tıp alanında cereyan eden gelişmelerin ve çalışmaların, mümkün merteye, içinde olmuştur. Tıbbın Osmanlı İmparatorluğu'nda kökleşmesinde rolü olan zatlardan biridir.⁴⁰ Bu dönemde kurulan tıp okulunun (Tıbhâne-i Âmire ve Cerrahâne-i Âmire) tesisine katkı yapmış ve yeğeni Kostantin (1802-1879) ile beraber yıllarca buralarda ders vermiştir.⁴¹ Mustafa Behçet Efendi'nin ardından okulun ikinci muallimi kabul edilmiştir.⁴² Tıbhâne-i Âmire ve Cerrahâne-i Âmire tıp okulları 1839'da

³⁴ Kahya, İstanbul'a geldikten sonra İstefanaki Bey'in Müslüman olduğunu söyler. Ancak İstefanaki yaşamını muhafazakâr bir Hıristiyan sürdürmüş ve bulunduğu topluma bu yönüyle de liderlik yapmıştır. (Esin Kahya, "Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitimi ve Kalburüstü Hekimleri-miz", Erdem, 1, Ankara 1985, s. 693)

³⁵ Bahsedilen hadisenin hangi yıl olduğuna dair bir bilgi olmadığı için Şeyhülislamın kim olduğunu belirlemek oldukça zordur. Zira 1823'te bu makama tayin edilen Mustafa Asım Efendi'nin yerine 1825 yılı bitmeden Mehmed Tahir Efendi atanmıştır. (İlhami Yurdakul, *Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatı'nda Reform (1826- 1876)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 235; Bir adli vakada mahkemenin sergilediği tutum karşısında Şeyhülislam, Hekim İstefanaki Karatodori lehinde müdahalede bulunmuştur. (Georgiadou, a.g.m., s. 247)

³⁶ Georgiadou, a.g.m., s. 247

³⁷ Ahmet Lütfi Efendi, a.g.e., I-II, s. 208

³⁸ Gös.yer.

³⁹ Georgiadou, a.g.m., s. 247

⁴⁰ İbrahim Hakkı Akyol, "Tanzimat Devrinde Bizde Coğrafya ve Jeoloji" *Tanzimat, II*, MEB, İstanbul 1999, s. 553

⁴¹ Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi gözetiminde 1827'de derslere başlanmıştır. (Arslan Terzioğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması, *Yeni Türkiye (701 Osmanlı)*, 33, Ankara 2003, s. 754); (Rıza Tahsin, *Tıp Fakültesi Tarihçesi: Mir'at-ı Mekteb-i Tıbbiye*, I-II, Yay. Haz. Aykut Kazancıgil, Özel Yayınları, İstanbul 1991, s. 4); (Georgiadou, a.g.m., s. 248)

⁴² Lütfi Efendi, a.g.e., I-II, s. 208; Ünver, a.g.m., s. 939

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne adı altında birleştirildikten sonra burada ders vermeye devam etmiştir.⁴³ İstefanaki uzun yıllar devam ettirdiği tıp muallimliği sırasında zooloji, botanik, fizyoloji, genel patoloji, anatomi ve halk sağlığı derslerini vermiştir.⁴⁴ Bu vazifesini hemen hemen yaşamının sonlarına değin sürdürmüştür. Ölümünün ardından Mekteb-i Tıbbiye'de boşalan hocalık görevine Mösyö Kalika tayin edilmiştir.⁴⁵ Aynı şekilde, yeğeni olan Kostantin(Konstantin) Karatodori(1802-1879) de Avrupa'nın çeşitli kentlerinde tamamladığı yüksek öğreniminin ardından 1830'da İstanbul'a dönmüş ve o da akabinde tıp okulunda hocalığa başlamıştır. O da yıllarca tıp okullarında ders vermiş ve saray hekimliği yapmıştır.⁴⁶

İstefanaki Karatodori bilgisi ve başarısıyla payitahtın tanınan hekimlerinden biriydi.⁴⁷ Saraydaki vazifesi sırasında 1843 ve 1848 yıllarında iki kez II. Mahmud'un eşi olan Bezmiâlem Valide Sultan'ı tedavi etmiştir. Buradaki başarısıyla saray ve devlet ricalinden takdir görmüştür. Hatta Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'nın Fransızca olarak kaleme aldığı takdir ve tebrik mektubundan bahsedilir.⁴⁸ II.

⁴³ BOA., İ.DH., No:1033, 29 S 1256; Arslan Terzioğlu, "II. Mahmud'un Son Hastalığı ile İlgili Raporlar ve Galatasaray Tıbbiyesi'nin 17 Şubat 1839'da Açılışı" Tarih ve Toplum, 83, İstanbul 1990, s. 294-295; Terzioğlu, "Osmanlı İmparatorluğunda Tıp", s. 755-759; Ayten Altıntaş, "Osmanlılarda Modern Anlamda Tıp Eğitiminin Başlaması: Tıbhâne-i Âmire, Osmanlı, VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 540

⁴⁴ (Tahsin, a.g.e., s. 4, 17, 18, 26 ve 31); 2. sınıflar için fizyoloji ve patoloji dersleri vermiştir. (Terzioğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp" s. 758); Tıp okulunda tam kırk yıl botanik ve zooloji hocası olarak ders vermiştir. (Augustinos, a.g.e., s. 205); Patoloji ve terapötik hocası olduğunu söyler. (Mordtmann, a.g.e., s. 302); 5. sınıflar için anatomi dersi vermiştir. (Ünver, a.g.m., II, s. 946); (Yeşim Işıl Ulman, "Mekteb-i Tıbbiye'nin 1850-51 Öğretim Yılı Faaliyet Raporu ve Mezu-niyet Töreni" Osmanlı Bilim Araştırmaları, IV/1, İstanbul 2002, s. 60); (Georgiadou, a.g.m., s. 248)

⁴⁵ BOA., İ.DH., No:1033; ;(BOA., İ. DH., No: 39152, 02 M 1284)

⁴⁶ 5 Şubat 1802'de doğan Konstantin Karatodori tıpkı amcası İstefanaki gibi, uzun yıllar saray hekimliği ve tıp muallimliği yapmıştır. XIX. yüzyılın önemli hekimleri arasındadır. II. Abdülaziz'in ölümü nedeniyle hazırlanan rapora imza atan 19 hekimden biridir. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız. (Trompoukis- Lascaratos, a.g.m, s. 27- 34); Nuran Yıldırım, "Konstantin Karatodori", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, IV, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, 462

⁴⁷ Tahsin, a.g.e., s. 4

⁴⁸ Georgiadou, İstefanaki'nin II. Mahmud'un annesini tedavi ettiğini söylemekte. Ancak bahsettiği tarihe göre bu mümkün değildir. Zira II. Mahmud'un annesi 1817 yılında vefat etmiştir. (Georgiadou, a.g.m., s. 247); Rahatsızlığı nedeniyle baygınlık geçirdiği, Mesud Efendi ve iki Rum hekim tarafından tedavi edilmeye çalışıldığı ifade edilmektedir. (Necdet Sakaoğlu, "Nakşidil Sultan", Yaşamları ve Yaptıklarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, II, YKY, İstanbul 2008, s. 342);

Mahmud döneminde başlayan saray hekimliği vazifesini Sultan Abdülaziz devrine kadar sürdürmüştür.⁴⁹ Çalışma ve gayretinden ötürü 1858'de kendisine dördüncü rütbeden bir *meçidiyye nişanı* verilmiştir.⁵⁰ Çok uzun yıllar bu görevi yaparak bu alanda imparatorluğun XIX. yüzyılına damgasını vurmuştur. Hakeza yeğeni Konstantin de Sultan Abdülaziz'in ölümüne değin saray hekimliği yapmıştır.

Yaşamının büyük bir bölümü başkent İstanbul ve Osmanlı saray çevresinde geçen Hekim İstefanaki aynı zamanda ilmî ve kültürel faaliyetlerle de uğraşmıştır. Başta kendi cemaati olmak üzere imparatorluğun eğitim ve kültür hayatına katkıda bulunmaya gayret etmiştir. Çalışkanlığı, gayreti, kimliği ve kişiliğiyle çevresinin ve Osmanlı yönetiminin takdirini kazanmıştır. 1851'de bir bilginler kurulu olan Encümeni Danış'in harici üyeliğine seçilmiştir.⁵¹ Batıda eğitim görmüş bir bilim adamı ve aydın olarak yaklaşık on bir yıl bu kurulda ilmiye sınıfına mensup ilim adamlarıyla yan yana görev yapmıştır.⁵² 1859'da Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'deki ilmî çalışmalarından ötürü izin alarak, altı aylığına Floransa'ya gitmiş ve buradaki kütüphanelerden istifade etmiştir.⁵³ Daha sonra 1861'de kurulan Helen Filoloji Derneği'ne en yaşlı üye sıfatıyla başkan seçilmiştir.⁵⁴

Bezmalem Valide Sultan'ın 1840'lı yıllarda sağlığı bozulmuş ve Dr. Spitzer de muayene etmiştir. Yalova'da kaplıca tedavisi görmüştür. (Necdet Sakaoğlu, "Bezmalem Valide Sultan", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, I, YKY, İstanbul 2008, s. 323)

⁴⁹ Augustinos, a.g.e., s. 205; Özil, a.g.t., s. 74

⁵⁰ BOA., A. DVN., No: 120/ 57, 27 Ca 1273; BOA., A. DVN., No: 1/121, 14 C 1273

⁵¹ Kırk dâhili ve otuz üç harici üyeden oluşan bu kurulun mensupları dönemim ilim ve düşünce insanlarından oluşmaktaydı. Emin Rifkî Efendi ve Hüseyin Nazmi Efendi gibi Müslim, Vasilaki ve Hacı Agop gibi gayrimüslim üyeler bulunmaktaydı. (Takvîm-i Vakayi', No:449, 1 Haziran 1851 / 30 Receb 1267); Bu oluşum sınırlı alanda çalışma yapabilmüş ve çoğunu sonuçlandıramamıştır. Üyelerin önemli bir bölümü ilmiye sınıfından olduğu için kurulun çalışmaları geleneksel anlayışın dışına pek çıkamamıştır. Çalışmalar bilimsel olmaktan çok kişisel deneyimleri yansıtmıştır. Bu konu için bakınız. (Ahmet Karaçavuş, Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim Cemiyetleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 137, 142-143); (Enver Behnan Şapolyo, "Encümeni Danış'in Tarihçesi" Türk Kültürü, 67, TKAE, Ankara 1968, s. 442)

⁵² Georgiadou, a.g.m., s. 275; Karaçavuş, a.g.t., s. 137-42

⁵³ BOA., İ.HR., No: 9224, 08 S 1276; İstefanaki Efendi ilmî araştırmalarındaki eksiklikleri gidermek maksadıyla bir süreliğine İtalya'ya gitmek için izin talep etmiştir. (BOA., HR.TO., No: 432/44, 03 08 1859)

⁵⁴ Sula Bozis, "Elenikos Filoloyikos Siloğos Konstantinopoloes" Dünden Bugüne İstanbul, III, YKY, İstanbul 1994, s. 155; 4 nolu dipnotta cemiyetin kurucu üyelerini sıralamıştır. (Haris Eksertzoglou, Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, s. 11)

Cemiyetin başkanlığı üç kişilik bir heyet tarafından kendisine teklif edildiğinde, cemiyetin isminde geçen 'Eteria' kelimesi yüzünden teklifi geri çevirmiş, ardından yapılan değişikliklerle 'Eteria' yerine cemiyet manasına gelen 'Sillogos' kelimesine yer verilmesiyle başkanlığı kabul etmiştir.⁵⁵ Ölümüne değin bu cemiyetin çalışmalarına öncülük ederek, eğitim ve kültürün Rum toplumu içinde yaygınlaşması için uğraş vermiştir.⁵⁶ Bunun yanında Maarif Nezareti'ne eğitim danışmanlığı da yapmıştır.⁵⁷ 1866'da maaşsız olarak Meclis-i Maâbir Azâlığı'na seçilmiştir.⁵⁸ Kısa bir süre de burada hizmet vermiştir.

Öte yandan çeşitli sahalara yönelik bilimsel çalışmalarda bulunmuştur. Tıp dışında şiir, felsefe, dilbilimi, teoloji gibi alanlarda yaptığı çalışmalarla düşünce dünyasını ve bilgi birikimini topluma yansıtmaya çalışmıştır. Yaptığı çalışmalardan bazılarını yayınlamıştır. Örneğin, botanik ilmi ile alakalı **Abridged Botany** adıyla İngilizceden Türkçeye yaptığı özet çalışma bunlardan biridir.⁵⁹ Ayrıca, veba hakkında bilimsel bir inceleme ve ona karşı koruyucu önlemleri anlatan "Treatise About the Plague and the Preventive Measures Against it" başlıklı bir yazı kaleme almıştır.⁶⁰ Edebi alana da ilgisi olan İstefanaki'nin üniversite yıllarında eski Yunanca ile yazdığı idilleri⁶¹ 1815'te Trieste'de basılmıştır. Bu çalışmasına Schiller'in **Women's Dignity** isimli methiye tarzındaki eserine yönelik tercüme çalışmasını da eklemiştir. Bu, Alman bir şairin çalışmasından Yunancaya yapılan ilk tercüme olarak kabul edilir. İstefanaki'nin ilham kaynağının İsviçreli şair, ressam ve gravürücü Salomon Gessner olduğu söylenir.⁶² Dini alanla ilgili de **Foreword**

⁵⁵ İhtilalinin sembolü olan Etniki Eteria cemiyetini çağrıştırdığı için bu isimle kurulacak cemiyete sıcak bakmamıştır. Zira bu durumun Rumlara zarar vereceğini düşünmüştür. Ergin, bu meseleye, dipnotunda değinmiştir. (Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, I-II, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 792)

⁵⁶ Dinsel önyargılardan uzak bir şekilde temel eğitim ve kültürün Anadolu'da yaygınlaştırılarak bilhassa alt düzey eğitimin geliştirilmesi hedeflenmiştir. (Athanasia Anagnostopulu, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi", *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler*, Ed. Pınelopı Stathis, Çev. Foti ve Stefo Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 22)

⁵⁷ Augustinos, a.g.e., s. 205

⁵⁸ Kendisine rütbe verilerek bu göreve tayin edilmiştir. (BOA., A.MKT. MHM., No: 370/69, 11 Ş 1283)

⁵⁹ Georgiadou, a.g.m., s. 249

⁶⁰ Georgiadou, a.g.m., s. 250

⁶¹ Kır yaşamı içinde aşk konusunu işleyen kısa şiir. (<http://www.tdkterim.gov.tr/bts/>, 30.05.2010)

⁶² Georgiadou, a.g.m., s. 275; Gessner 1730'da Zürih'te doğmuştur. Çeşitli dillere de çevrilmiş pastoral tarzda şiirleri ve onları süsleyen resimleri vardır. (http://de.wikipedia.org/wiki/Salomon_Gessner, 02 Mayıs 2010)

Papal Control isimli, papanın hâkimiyetine dair bir çalışması vardır.⁶³ Bu çalışması Patrikhane tarafından basılmıştır.⁶⁴ Diğer çalışmalarını ise kendi olanaklarıyla bastırmıştır.⁶⁵ Hekim İstefanaki çeşitli Avrupa ve Asya dillerinde İncili okuyup tercüme yapabiliyordu.⁶⁶ Hem kendi toplumunda hem de Osmanlı yönetiminin gözünde saygın bir yeri olan Hekim İstefanaki Efendi, devlet ve kendi toplumu arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde, kilise ile ilgili meselelerde sorumluluklar almış ve başarılı olmuştur.⁶⁷ Öte yandan Müslüman kesimle de yakın ilişki içinde olan Hekim İstefanaki, İslam dinine ve kültürüne de vâkıf bir kişiydi.⁶⁸ Ramazan bayramları sırasından tıp okulu öğrencilerine ve okul çalışanlarına hediyeler veren Hekim İstefanaki, Osmanlı toplumundaki entegrasyonun en güzel örneklerini sunmuştur.⁶⁹

Sonuç

İstefanaki Karatodori, başta milliyetçilik olmak üzere Batılı yeni fikirlerin etkisinin hissedildiği ve tartışıldığı bir dönemde yetişmiş önemli bir ilim ve kültür adamıdır. 1789- 1867 yılları arasında yaşayan İstefanaki, imparatorluk dünyası içindeki birçok gelişme ve hadiseye tanıklık etmiştir. Üniversite ve gençlik yıllarında, 1789 Fransız İhtilali'yle baş gösteren milliyetçilik tartışmaları içinde yer almıştır. Ardından 1821 Yunan İsyanı ile kendi toplumunun nasıl bir yol ayrımına girdiğini ve bölündüğünü görmüştür. Öte yandan tesisinde de yer aldığı Tıbbiye Mektebi'nde uzun yıllar yaptığı muallimliği yanı sıra, Padişah II. Mahmud ve Abdülmecid'e saray hekimliği yaptığı dönemde ilim, bürokrasi ve saray çevresinde yaşananlara tanıklık etmiştir. Çalışmaları ve gayretiyle devrin önemli hekimleri arasında yer almıştır. Ayrıca din, dil, edebiyat, şiir ve felsefe alanındaki ilmi çalışmalarıyla, düşünce dünyasındaki farklı tarafları ve zenginliği Rum toplumuna sunmaya gayret etmiştir. Saygın kişiliği ve toplum liderlerinden birisi olması hasebiyle, Rum cemaati ile

⁶³ Georgiadou, a.g.m., s. 275

⁶⁴ Gös.yer.

⁶⁵ Gös.yer.

⁶⁶ Georgiadou, a.g.m., s. 274; Lisanlarla ilgili inceleme yapmaktan zevk alır, Yakındoğu dillerinin bir kısmını bilir hatta Sanskritçe ile meşgul olurdu. (Mordtmann, a.g.e., s. 302); Türkçe, Arapça, Farsça ve Ecnebi dillerinin çoğuna vâkıftı. (Lütfi Efendi, a.g.e., I-II, s. 208)

⁶⁷ Karma Meclise halk temsilcisi olarak seçilen üyelerden biri olmuştur. Patrik seçimi için toplumu adına önerilerde bulunmuştur. Sivil seçim önerilerini getirmişlerdir. Mücadeleler neticesine Ulusal Karma Meclis, Kutsal Sinod yanında varlığı kabul edilen bir organ haline gelmiştir. (Augustinos, a.g.e., s. 199-224); (Georgiadou, a.g.m., s. 268-269); (BOA., A.DVN., No:1/22, 20 Ş 1273)

⁶⁸ Lütfi Efendi, a.g.e., I-II, s. 208

⁶⁹ Georgiadou, a.g.m., s. 270

Osmanlı idaresi arasındaki ilişkilerinin temini ve gelişiminde önemli roller üstlenmiştir. En önemlisi, Karatodori ailesinin geriden gelen fertlerine, Osmanlı bürokrasisinin kapılarının açılmasında ve ailenin Rum elitine dâhil olmasında önemli rolü olmuştur. Bir başka deyişle, ailenin kurumsallaşmasında öncü olmuş ve başarıya giden yolda ticaretin yerini eğitimin ve serbest mesleğin almasında etken olmuştur.